

Elvek – Könyvek – Folyóiratok

Báró Brandenstein Béla: Művészetfilozófia. Budapest, a Szent István Társulat kiadása, 1939. 442 oldal.

Tíz éve már, hogy türelemmel várjuk: mié' fejlődik a philosophia perennis új hajtása, Brandenstein Béla báró bölcselete. A nagylendületű munkának és kivált elindítójának járó figyelem alapján vizsgáljuk meg fejlődését.

Tíz év alatt valóban fejlődött Brandenstein Béla — szélességben. Kévszóból értő magyar embernek ugyan elriasztó az a tömeg betű, ami német nyelvű Grundlegungjaiban (Gehaltslehre, Gestaltungslehre, Wirklichkeitslehre—Metaphysik), Művészetfilozófiája első kiadásában, sok kisebb tanulmányában és Az ember a mindenségben, mint összefoglaló műben található. Eleinte nehezen is születtek róla bírálatok, mert olyan téves képzet tartotta vissza az embereket, hogy túlzott »érzékenység« mutatkozik tudományos berkekben... De Várkonyinak a Minervában, Peter Wustnak a Széphalomban, Bartók Györgynek a Szellem és Életben, Hegedűs Lórántnak a Budapesti Szemlében megjelent bírálatai az igazságot eléje helyezték az érzékenységnek, s így kívánunk szólni mi is ez ismertetésben.

Grundlegungjaiban a valóság beszövését tartja feladatának. Egyetemes rendező elveket keres a szétágazó valóság és az élet főbb nyilvánulatainak megragadására. A valóság felé fordultában a fejlődést szellemfejlődésnek fogja fel. Lét és érvény összetartozók, s a lét, a valóság megelőzi az érvényt. A valóság beszövésére kész és nagy matematikai jártasságra valló hálózata van a tartalom-forma-alakzat trinitásában s háromszor hármas polarizációjukban. Velük legyőzöttnek tartja a logicizmust, melyet az egészséges realizmusnak kell felváltania. Az individuális lényeket összehasonlító fogalomalkotással ismeri meg. Pauler logikai elveit is ebbe az irányba tolja el. Az azonossághoz is van hozzátennivalója, az összefüggést már a rendszerbeilleszkedés törvényévé szélesíti, az osztályozás annyira kihangsúlyozott elve helyett pedig a Bedingungot, a feltételezés tiszta metafizikai elvét vezetj be. És ezek nemcsak ismereti alapelvek nála, de ismereti alapelvek is csak azért lehetnek, mert a létezhetés törvényei. A tartalom mozzanata kapcsolja össze őket, mint a reális egyetemesség formakapcsolódása. De a magyarázata egyszerűen ilyes: a formák üresek, tehát egyetemesek. Ki-

jelentésszerűen mondja azt is, hogy a tárgy az öntudatban egyszerű adottság alakjában felmerül, s csupán a redukcióval bizonyosodunk meg helyességéről. Formakombináció nem előzheti meg, tehát a következményekből kell kihámozni az előfeltételeket. Ebben a matematikai kalkulata és a teljes hittel vallott totikus metafizika állnak rendelkezésére. Ebből az egyetemes formalizmusból születnek aztán a kizárólagos kategóriák és a szintén kizárólagos rangsorozatok.

Metafizikájában a tiszta anyag tartalmában betölti a teret (Die reine Masse füllt gehaltlich einen Raum aus, ist ein auch gehaltlich bestimmter, also gefüllter Raum: das ist ihre metaphysische Undurchdringlichkeit). Ez az áthatolhatatlanság az anyagnak abból a sajátosságából ered (szerinte: van), hogy a tért betölteni törekszik. Tehát a térbetöltés maga az áthatolhatatlanság (G. III. 233.) Végtere pedig a tér csupán az anyag alakulata, egymás nélkül tehát nincsenek. Az idő pedig sajátos tartalomalakulata a változó valóságnak. Végérvényesen megmondta már Szent Tamás: non solum est ens, sed vivens... unde et tempus est numerus metrus. A kérdés kétségeit pedig az égi metafizikára bízva... A térben a mozgás szellemi tevékenység, rendező erő. Mi, mint tudatos teremtmények mindig szellemi haladást és erőhatásokat tapasztalunk. A testi organizmusoktól befolyásolt alkotásokba az emberi tudat kiemelkedő szabadságot visz... A passzív térrel szemben az idő maga a mozgó tevékenység. Épen azért az áttörhetetlen s örök térrel szemben fogyatékos valóság. A tér abszolút s csupán a testek helyei relatívak benne. Ebben a permanidési térben az anyag feladata a szellemivé-válás (Durchgeistigung), az idő pedig a változó valóság sajátosan folyó alakulása, amelynek meghatározott kezdete van és e változások abszolút valóságos időmetszeteket adnak. Végső eredményében tehát a tudat híján nincs is idő, s ezt Brandenstein azzal véli közelebb hozni, hogy a térietlen alvásban átugorja tudatunk az átaludt időt, a tovafutó valóságot. És nem lenne eléggé thomistikus, ha nem az isteni teljes tudathoz utalná végéreményben a hiánytalan időképzetet...

Amilyen őszinte ez a metafizika, olyan erős hibában is leledzik: a tapasztalati világot összevési a valószínűségiakkal, s feltételezésre ruház nagyobb bizonyosságot a valóval szemben.

Alapvetéseinek negyedik köteteként adta ki Művészetfilozófiáját. Jártassága ezen a nagy területen is majdnem mindenütt megvan. Egyes kérdésekben egyéni tapasztalatai is segítik. Hanem két régi kérdést is igazol: művészetfilozófiát nem lehet írni metafizikai alap nélkül, de a metafizika hiánya is itt mutatkozik meg leghamarább. A hiányos elvek, a hiányos kategóriák s a hálózatok hiányosságai ugyanis itt a szemünk előtt bukhatnak meg, hiába mondja szerzőnk, hogy elvei még akkor is helyesek, ha az alkotások nem felelnek meg neki. Tíz év alatt természetesen, fejlődés tapasztalható nála. Művészetfilozófiájának második kiadása arról tanuskodik, hogy szembe-nézett néhány problémával azóta s realizálta azokat, amennyire »hiánytalan» elvei engedték.

De ezek a kérdések annyira nem végső, nem alapvető, nem lényegi kérdések, hogy csak érdekességként emelkednek ki csevegő hangú Művé-

sztetfilozófiájából. Az élet legmélyebb kérdéseit talán sohasem tette még fel úgy, ahogy minden bölcseletnek kötelessége volna. Nem istentagadás a bölcselet hivatása: ez igaz. De az is igaz, hogy kételkedés nélkül nincs kérdés. Kérdés nélkül nincs vizsgálódás, csak »lendületes« keresése annak, hogy miként lehetne beleszóni az élet eliramló tényeit az eleve hiánytalannak feltételezett abszolútum-fogalmazásunkba. Nem az Abszolútum feltételezése a hiba itt sem, de az, hogy valamely »abszolútum-fogalmazást« hiánytalannak tart, s csak e hiánytalan fogalmazás értelmében tart valamit értékesnek, igaznak, jónak, szépnek. Ez a »bölcséleti« magatartás sem meg nem lepődik, sem nem csodálkozik, sem nem kételkedik... Csak szövi a hálót a hiánytalanság hitében, hogy mindennek besoroztassanak rangosztály szerint... Néha vállveregető megbocsátás jár Platónnak, Kantnak, másoknak még az sem, amiért nem tudták, hogy eljön majd BBB, aki mindent előnt majd szóáradatával és kevesebb felelősséggel jelöli ki mindennek a helyét, mint a gyermek, mikor játék-szereit s az élő személyeket kedvére rendezi el a szobában...

A Művészetfilozófia második kiadásának előszavában említi, hogy az Akadémia nem adta ki másodszer a könyvét, s most népszerűbb alakban adja ki a Szent István Társulatnál. Ez a népszerűsítés azonban nem jelent világosságot és szabatosságot, hanem azt jelenti, hogy csevegő stílust igyekeznek meghonosítani, nem kötik a forrás felhasználásának szokásai, megszabadítja magát a tudományos »igazolás« nehézkes kényszerétől és az áttekinthető beosztás pontosságától. Célja, hogy elméleti képben megrajzolja a művészet és szépség mivoltát. »A szépség mindig alkotó és alkotás szelleme, értelme, jelentése, csakúgy, amint a művészi alkotásról áll az, hogy mindig szép. Vizsgálódásunk tehát művészetfilozófia... Ez a hirtelen következtetés módszerré fejlődött nála, tüzetesebb igazolás híjján, kijelentésszerűen. De mond-é érdemeset? Kelt-e bennünk evidencia-élményt? Megfogja-e az érdeklődést? Ad szellemi tartalmat?

Az esztétikus »kénytelen feltenni az egész metafizikát.« »Igazolt metafizikai alap nélkül az esztétika levegőben lóg.« Az igazoltsága azonban annyit, hogy »a középkori skolasztika szervesen kifejlesztett aristotelizmusára« hivatkozik, s ennek nyomán »rendszeres átfogó munkát« ír az »érzeleméltette hon-»-ról...« »az abszolutisztikus álláspont alapján«.

A művészet feltűnése c. fejezet nem terjed három oldalra, s ennyit mond: művészi az egész élet, ez tetszik benne. A szépség mivoltát már 30 oldalon fejtegeti, de csak annyiban jut tovább Kantnál, hogy »értelmezi« őt — a maga céljának megfelelően. Igyekezik kifeszíteni metafizikai hálójának fogalmait: sajátos, sajátnemű, egységesség, teljesség, szervesség, alakulati jelleg. Nem világos az sem, ha a szépséget az érzelmi kifejezés vonzóságának mondja, vagy ösmozzanatnak. Meggyőző erő ennek az alapján egyszerűen elfogadjuk». A szépség alakulat, de a szépben értékelési mozzanat van. Ezt az elválasztást azonban nem tűri a thomistika, tehát ki kell jelentenie, hogy a dolgok értékessége »pozitív, reális meghatározottságuk... Valóság és érték egybeolvasztásából következik, hogy az egyetemes művészi érték azonos a szépséggel.

A művészet világa már majdnem 90 oldalra terjed. E sok olvasottságra, rengeteg germanizmusra valló részben az a törekvése, hogy az eddigi megfigyeléseket az Istenre utaló határozmányok rangjaihoz viszonyítsa. Egymást érik itt a szószaporító kitérések, a bírálatok viszont nem eredetiek, bár olyan is akad. Kategórikus kijelentése, hogy az »Istenség befolyását kell a művésznak megmutatnia«... A szeretet határozmányjaiból (tisztaság, világosság, összhang, szervesség) kibontakozható a tiszta művészetfilozófia... Így a művészet célja a mű, az »öncél«, de ezzel »a teremtet szellem fejlődése és Isten dicsőítése» is.

A művészet forrása c. fejezet nem fedi a címhez fűzött várakozást, de terjengős, néhol száz-szavas mondataiban érdekes vallomást tesz. »Éppen nem az ideának, a képzetnek az anyagba szemünket megtévesztő technikával való beleszövése a művészi érték hordozója». Természetesen az érzelmet tartja a művészet forrásának. Az ízlés is érzelmi értelem, »a sajátnemű érzelem sajátos értelme».

A művészi kategóriák »legfontosabb területe» 45 oldalra terjed. A tisztaság, a bensőségesség, a vonzóság, másrészt a zárt teljesség (integritás), világosság (claritas) és egységesség, újabb oldalról a jellegzetesség, összhang és szervessége a 3×3 kategória szerint meghatározott érzelem teljes és hiánytalan. A norma: alakíts és alkoss érzellemmel teljesen! Egybefolyik itt valóság, lényeg, érték, sőt: »különbség nélkül egyet jelent». S ha eddig nem találtuk volna annak, kijelentésszerűen is meggyőző: »Ez a szépség és művészet egyetlen alkatára vonatkozó, legalapvetőbb művészetbölcseleti vizsgálódás».

A művészi felfogás »beleézés» és »kiézés«... eladdig, amíg a képen »már nincs kiérezni való». Az értékelés pedig »összeézés»..

A művész és alkotó tevékenysége »öskonceptióval kezdődik», a középponti ideának intuitív megragadásával és az anyagba való átvitelével folytatódik. A képzelet az alkotó tevékenység képteremtő ereje, a tapintat a szeme, az érzelem a lelke... A szellemek rangsorát igen gyermeteg módon állítja itt össze.

A művészetek fejezete 104 oldal. Értékes megfigyelések vannak benne, de semmitmondó meghatározások tarkítják. »A Művészet a saját-nemű érzelem tárgyi hatása... érzelmi tevékenység... a szellem hatása.» A felosztás alapja a szellem hármassága: akarat, érzelem, értelem: képzőművészet, költészet, zene. Amit a költészetről mond, az annyira közkeletű, hogy a »karika» és a »deszperanto» szavak emelkednek ki belőle. A fő művészetek megint hármasságuk az akarat, értelem és érzelem irányában, hogy igazat adjanak a trinitológiának.

A műalkotás alapozzatai: rajz, kitöltés, ornamentika; dallamelem, melódia, ritmus; eszme, ábrázolás, veret... A tragédia, komikum, humor, »méltóság» lélekalkatáról csak a magabizó gondolattal tud számot adni — a teremtet és teremtő szellem elhatárolása mellett.

A stílus jellegzetes kifejezőség — kor, nép, egyén szerint.

Befejezése himnusz a szent s az Isten felé, megállapítván, hogy műve: »az Istent bíró léleknek ismételten leírt közvetlen tapasztalása».

Igy felemelkedtünk az isteni szellem, az isteni összeretet konkrét tartalmú, teljes összepségéig...»

Tragikus dolog a világ s az élet jelentésének fürkészése, s milyen gyermeki jámborság: építő kockával rakogatni. S milyen boldog sora van annak, aki ilyen könnyedén »felemelkedik az isteni szellem... teljes összepségéig...». Ezért igazán érdemes sokszázoldajos Művészetfilozófiát írni... Ambár az az érzésünk, hogy e mű első kiadásában a művészet járt nagyon rosszul, a második kiadás idejéig azonban sok szembesítést végzett el a szerző a művészi alkotások és ismertetések terén, — most tehát a címszó másik részére jár rá a rúd: a filozófia maradt ki a Művészetfilozófiából.

A realizálás szándéka tetszetős. De ha mögötte ideátlanság s a plátoni mitoszvilág becsmérelése búvik meg, a realizálás pedig ama egyetlen rendszer, a thomizmus felé tereléssé szűkül: akkor elvesztette legnagyobb értékét.

A szellem himnusza is helyes, míg rendező elvnek és ható értékként tekintjük. De azt ma már igazán nem mondhatjuk, hogy a természet jelenségeit is »közvetlenül és csakis szellemi okok... hozhatják létre.»

Az élet beiktatása szükséges a metafizikában is. Nélküle az elmélet hatástalan marad. De az »élettel teljes sajátmű fok» olyan, hogy azt a biológusok sem látják — néha. E helyett az »élettel teljes» helyett az *életes*, az élettel teltség helyett pedig az *életesség* szavakat ajánlanók. Egyszerűbb, magyarosabb és a teltség metafizikai jelentését nem befolyásolja. Akkor aztán a legfőbb metafizikai érték világosan kifejezhető a *teljesség* szóval.

Helyes észrevétele, hogy az érzékelésben akarat, értelem, érzelem egyaránt szerepel. Aristotelés-szel szemben mondja, hogy »van akarat, amely nem törekszik: ilyen a tárgyat, hatását fenntartó akarat.» Ez pedig ugyancsak éber, megfeszített törekvés, amely állandó aktivitásban, lendületben van s hanyatlás és újratekzés nélkül valónak látszik. Azaz törekvés-töredékei nincsenek, csak egy teljes-törekvése. Helyes, hogy az élet nem felemelő a poétikum nélkül. De ez aligha ejtendő egybe a poétikummal, bár mi is hajlandók vagyunk a szépséget az életesség felé közelíteni, a fogyatékossgal szemben. Elevegről s emberieségről beszélünk, mert magunkat s életünket visszük elgondolásainkba.

A műalkotás nem teljes valóság. A művész a látomást megelőző élményt fejezi ki, azt, amelyik az intuiciót keltette. Célja is ez. Ezzel természetesen a teljesedést, az élet többbétéletét munkálja, s így az alkotásoktól elvitathatatlan az értékeség. Éppen itt fonódik össze a valóság és érték s itt érnek a teljesedés vonalába. Ha a fántázia megnövekedő hatalma beléjefonódik az alkotásba, néha meg is előzi az életet, elébe megy s ennyiben teremtő jellegű a művészet s olykor az elmei koncepció is. Ebben még a teljesség legfelsőbb elvével sem ellenkeznek, noha magabizók.

Az ilyen közhelyeket elhagyhatta volna: a fogyatékos sőt a nem teljes értékű. Kategóriái igen esendők a művészetnél. A világosság relatív dolog. Az örömkeltő szintén. Néha jobban megragadnak a sejtelmes, fájdalmas szép-

ségek. A sejtelmes rezdülések, ütemek, vonalak közvetlenebbül ragadnak meg és nem a torzó kelti őket. Adyt pl. csak így lehet megközelíteni, csak annak nyílik meg, aki nem a kellemes, kész-világos és ilyes kategóriákkal közeledik feléje, hanem véleérző készséggel. Ugyanezt igazolja Brandenstein saját megfigyelése a sixtusi kápolna mennyezetképéről, s ez elvkorrekcióra ösztönözheti.

Amikor a drámát a viharhoz hasonlítja, a saját akaratlátnak mond s példáz ellene. A dráma a lélekben keletkezik s nem szándékolt, nem akarat, de megállíthatatlan! Az akartság és a dráma nem egyek. Ha valamikor a kronos s az anankné vitték a dráma sodrát, ma sem szándékolja a hős az összeomlást s tragédiát. Példái közül a legegyszerűbb is rácafol: Bánk igazán nem az akartságon s a semmis magabizáson bukik el, hanem felkorbácsolt érzelme megállíthatatlanságán, s éppen nagy értékei miatt tragikus, fájdalmas, megrendítő a bukása. A 2. kiadás hajlik is erre.

Nyelve. Művészetfilozófiájában említi Brandenstein, hogy »amikor költő vagy teoretikus a nyelv elégtelen kifejező ereje miatt panaszkodik, a hiány az ő nyelvi kifejezőképességében van.« Lássuk az övéit! Kijelentésszerűen ömlő szavai látszatra korlátlanúrnak mutatják e téren. Könnyű, nagyon is könnyű nyelv ez azonban, mert a filozófia kérdései elsíklanak szavai közül. A kétségek, a profétikus küzdelem s a mélyebb problémák fel sem vetődnek e patent bőszevűségben. Mintha nem is érezné, hogy elsiklott a legnehezebb problémák mellett, alig-alig sűrűlva azok felületét. Száznál több különösséget húztam alá csak e művében. Grundlegungjaiban is vannak kifogásolni valók. Azt azonban mégis eltűri az, aki Hegel Vorlesungjain áttörte magát. Amde magyarul, a magyarossággal s a világossággal van baj! Lépten-nyomon'akkora körmondatokba bonyolítja az embert, hogy alig tud kikászolódni belőlük. És száz szón alul nem is adja ezeket. A Csongor és Tünde ragyogó nyelvét juttatja eszünkbe a maga bőségeivel. Csakhogy ott az a jelzőhalmozás kedves, a fantázia-buzogásához tartozik. Itt azonban vétek lesz belőle.

Elődei s lehetőségei. Ennek a filozófiának atyja Szent Tamás, aki Aristotelés parmenidési állandója körül alkotta meg valóban maradandó metafizikáját. Ehhez intette vissza híveit XIII. Leó pápa 1878-ban, a modern eltévelyedéseket ostromozó enciklikával. Ezt követte 1879 augusztusában az Aeterni patris, amelyben Szent Tamás bölcsességéhez való visszatérésre és annak legszélesebb propagálására szólítja fel híveit. A megindult filozófiai mozgalom jelentős állomáshoz érkezett Husserl-lel 1900-ban. A jelentőség kettős irányú, mivel két kézből ered az a törekvés, amit Husserl összefon. Első hatása volt rá Bergsonnak, de ezt az ő logosítkában mozgó elméje szétfolyó tapasztalásnak tartotta. Éppen a »jelen-ségek valóságának« lerögzítésére kereste és sürgette az apriori logika megalapozását. Ekkor fedezte fel Bolzanof, akinek Tudományelmélete az igazság érvényessége alapján építette fel a tiszta logika struktúráját. Valóságos mozdulatlan igazságösszeségre támaszkodik. Husserl ezt az érvénylogikát teoretikus tiszta logikává érleli azzal, hogy az *apriori logikum fölötté áll, előtte van a valóságnak is*, tehát a gondolkodás tényé-

vel vesződő pozitívizmus és a tapasztalati adatokra támaszkodó empirizmus is csak ez előfeltételekre támaszkodhatik. Ténynek, létnek és megismerésnek is előtte van az igazság. Ezen a vonalon követi őt és tér vissza mesteréhez is, Bolzanohoz: Pauler Akos. Husserl azonban mégis ragaszkodott ahhoz, hogy a valóság lényegeit, az egyedi valóságokat és jelenségeket is belé kell szőnünk ismereteinkbe. Ehhez tehát meg kell keresni őket. Megtalálásukhoz csak a szemlélet vezethette s a tudat segíthette. Am igazolásához s magatartásunk helyességéhez csak az apriori logika rögzítő hatalma segíthet. Ezért Aristoteléshez s a skolasztika finom distinkcióihoz fordul, hogy *lényegszemléletét* valóságos, reális, pozitív alapokra fektesse. Ebben a realizálásban követi őt Brandenstein Béla br. Ő a fenomenológiának ahhoz az ágához csatlakozott, amelyiket fenti nyomokon Scheler és Peter Wust egyezettettek össze a thomizmussal. Az objektív léteszme nem hibáztatható szolgálatában áll ez a realizálás. A fenomenológia segítségével, olykor Fichte kategóriáival támasztja fel a trinitológiát. Lét és érvény összetartozását vallja. De nincs is további kérdése, bizonyára előre sem volt iránta kétsége. Hogy milyen ez a viszony? tán rá sem gondol s megoldottnak véli az utalással. Pedig az igazi metafizikai probléma még csak ezután következne. Igy azonban formalizmusba fúlt, totikus maradt metafizikája is: jeléül annak, hogy semmilyen regresszus, semmilyen autotétikus redukció nem szöheti be a valóság lényegeit, míg ki nem emelte, ki nem váltotta azokat az elme. Minden filozófátást okvetlenül meg kell előznie ennek a kiváltó, kiemelő, intuitív munkának. Ezt a platonikus vonást nem tanulta meg Paulertől, sem Szent Agostontól, sőt a fenomenológusoktól sem. Gyötrő kétségek és kérdések között megint csak a meglátáshoz kell folyamodnia minden probléma felvetődése, kibontakoztatása és megoldása miatt. A lét és érvény kérdése is közelebb került volna a megoldáshoz, ha kérdésessé avatta volna, mert akkor eligazította volna a plátóni mállon *estin*, az inkább-létezés elve. Ennek s a szeretet és tevékenység összefonódásának nyomozásában többet használhatott volna még a philosophia perennisnek is.

Csakis ilyen gyermekes odaadásban, probléma-látások híján érhető, hogy Kantot és Platont egyaránt lesajnálja, mint »gögös magabizókát.« Platón nélkül pedig nincs Szent Tamás, Kant nélkül nincs fenomenológia és nincs Brandenstein realizmusa. Csúcsok maradnák még akkor is, amikor a hegy lábát elporlasztotta az idő és elmosta a zivatar. Javítgatni kell ugyan őket, de akkor is csak az ő útjukat járjuk, ha látomásainkat gondolatokká, gondolatainkat filozófiává érleljük, vagy közöttük rendet teremtünk s elválasztjuk a lévőt a kellőtől, a szükségestől. Plátontól csak akkor térhetünk el, ha nem gondolkozunk, csak szövegetünk-bogozgatunk. Legyen az Bergson, vagy Einstein, Peter Wust vagy Brandenstein: csak véle hághat fel a heggyre.

Kincs Elek.

Illyés Gyula: Lélek és Kenyér. Kozmutza Flóra értelmességi- és ösztön-vizsgálataival, Évszám nélkül. Nyugat kiadása. 262 lap.

Ez a könyv nem készült a tudomány szigorú módszere szerint, mert Kozmutza Flóra módszere is sok ponton szorúl|revizióra. De a tudomány-nak mégis sok haszna lehet belőle, különösen a paraszti életrend lélektani ismerete szempontjából. Kétségtelen u. i, hogy Illyés sokkal közelebb tudott férközni a magyar paraszt belső alkatához, mint akármelyik elődje. Innen van, hogy a paraszti léleknek sok olyan kategóriáját vette észre, amelyet eddig alig ismertünk és főleg élesen világított meg azt az álláspontot, amelyen állva a magyar paraszt lelkéhez közelebb férközhetünk, Illyés Gyula a maga lelkének legmélyével kapcsolódott a magyar paraszt lelkébe s innen megállapításainak mélysége. Nemcsak kíváncsi volt a magyar paraszt lelkiségére s ezért közeledett feléje, hanem igazán szereti is ezt a lelket. Innen van sikere. Könyve értékes alkotás és méltó a megbecsülésre.

Bartók György.

Mi a magyar? — Szerkesztette Szegfü Gyula. A Magyar Szemle Társaság kiadása. Budapest, 1939. — 556 lap.

Ez a könyv nem elégitette ki azt a nagy várakozást, amellyel széles körökben fogadták. Ennek okát abban kell keresnünk, hogy az egyes tanulmányok írói — úgy látszik — nem voltak egy véleményen sem magára a problémára, sem a probléma megfejtésének módszerére nézve. Maga a szerkesztő is, amikor a »lirizálás« ellen kifakad, nem látta, hogy a léleknek egy bizonyos lírai kiállása nélkül a probléma maga nem fogható s még kevésbé fejthető meg. A kérdés megoldásához éppen azok férköztek a legközelebb, akiknek lelkéből ez a »lirizálás« nem hiányzott: költők, művészek, filozófusok. A kötetben egyesített tanulmányok is erre mutatnak. Az élen u. i. a Ravasz, Babits, Zolnai, Kodály és Gerevich értekezései haladnak. Ravasz a filozófus, a magyarság belső alkatában mélyrenató intuitióval olyan vonást lát meg, amelyet egyetlen tanulmány írója sem méltat: a magyarság a magyármivoltát sorsnak érzi; ebből magyarázható meg sok cselekedete és örök magatartása.

A magyar ember úgy érzi, hogy minden, ami vele történik, azért történik, mert ő magyar, Babits, ami találót itt a magyar jellemről mond, mint költő látja meg és mint költő mondja. Zolnait is a magyar nyelv belső alkatában elmerülni tudó intuitiója teszi képessé, hogy a nyelven keresztül a magyar lélek sajátos vonásait pillantsa meg. Kodály, mint a zene klasszikusa, ereszkedett a magyar lélek legmélyére és állapította meg a magyar zenéből a magyarság nagy lelki egységét. Ő állapítja meg, hogy a magyar zene világos, egyszerű s bizony a magyar nem is tudna lelkesedni az olyan alkotáson, amelynek értelmét órákig kell bogozni. A magyar lélek — úgy mond Kodály s ebben tökéletesen egyezik

Gerevich Tiborral — mindig a lényegét keresi s mindig idegenkedni fog az olyan művektől, amelyek a belső ürességet bonyolult külsőségekkel takarják, de olyanoktól is, amelyekben értékes lényegét labirintszerű külső rejti. (401. l.) A magyar zene mesterei elemzésén jut el a magyar lélek sok lényeges vonásának megállapításához és tesz különbséget mélyebb magyarság, sűrűbb, tömörebb magyarság és higabb magyarság között. A művészi alkotások elemzésén, elmélyedő szemléletén kifejlő intuitív teszt-képessé Gerevichet is arra, hogy a magyar művészet alkotásaiból megrajzolja a magyar lélek belső alkatát szinte végérvényesen. Kodály a német zenével veti össze a magyart, amikor a magyar zene jellemvonásait elemzi; Gerevich is a német és a magyar művészet egybevetése alapján mutatja meg, hogy a magyar lelket a nemes mértéktartás, a formák egyszerűsége és tisztasága, a tartalom világossága jellemzik. Ezek a jellemvonások teszik lehetővé, hogy a magyar műben minden legapróbb részlet is szervesen tagolódjék a nagy Egészbe. Ez a szerves beletagolódás a magyarság lelki alkatának kétségkívül legbensőbb magva, amit már jól látott Arany János és az újabbak közül élesen hangsúlyoz Karácsony Sándor.

A könyv tartalmi részletei most nem érdekelnek. Reá kell azonban mutatnunk arra, hogy a magyarság lelki alkatának megállapítása csak annak fog sikerülni, aki egyfelől a magyar szellem alkotásait tudja finom beleérzéssel elemezni, másfelől pedig a tömörítő intuitívval a lélek alkotó aktuáit tudja felszínre hozni. Ezért illeti itt az első szó az alkotó művészt, aki a maga alkotásába lelkének legjavát viszi. (V. ö. Dr. Hoffmann Edit meglepő és megható szavait Szinyei-Merse Majálisának magyarságáról! (Nyugat. 1940. 3. füzet.) A második szó pedig ezen alkotások hivatott interpretátoráé, hogy azután jöjjön a filozófus és nézze egységbe mindazt, ami a magyarság belső alkatának ismeretét teszi. Bonyolult a probléma s megoldását csak az tudja adni, aki a bonyolult szálakat felfejteni és ismét egybefogni képes. De az is lehet, hogy jönni fog a Kodály magyarja, aki nem tölti bogozgatással idejét, hanem a gordiusi csomót egyetlen mesterei vágással metszi szét. Bartók György.

Sajtóhibajavítás.

A *Szellem és Élet* múlt évi utolsó (negyedik) számában a málnási Bartók György könyvéről szóló ismertetésben, a 184. oldal első kikezdésében alulról a 7. sorban (a James nézetéről szólva) a »nem elég, hanem csak» szavak helyett a helyes szöveg ez: »nem elég, hogy csak úgy...» A II. kikezdés 2. sorában *igaza* helyett *igazán* olvasandó.

Auszüge.

Wissenschaft und Religion.

Das Prinzip der Lösung der alten und allem Anschein nach ewig wiederkehrenden Streitfrage wird hier in der Beleuchtung gesucht, welche aus der einfachen, aber grundlegenden Fragestellung auf das Problem hervorströmt; wo ist das Forum zu suchen, welchem das Recht des Richterspruchs in dieser allerdings heiklen Frage zufällt? — Als dieses Forum stellt sich unschwer u. ungezwungen, weil von Natur dazu bestimmt, das Ganze des Erkenntnisaktes, welcher im *Verstehen* seine Vollendung findet, da die Einrichtung aller unserer menschlichen Tätigkeiten dem Gesetz folgt, wonach wir dieselben zunächst ausüben, ohne darauf zu reflektieren, diese Reflexion aber so sehr u. so organisch zu ihren Lebensganzen gehört, dasz ihr Lebenslauf erst in diesem kronenden Moment seine Erfüllung u. Totalität erhält..

Die Religion hat keinen Grund, sich diesem Forum entziehen zu wollen, denn sie gewinnt von demselben gerade die Erklärung und Bestätigung ihrer Wahrheit und demgemäß die genaue Bewahrung ihrer Rechtsansprüche und die genaue Kenntnis ihrer ganzen Rolle im Ganzen des Seelenlebens. Sie dürfte sich nicht vom Augenscheine beirren lassen, dasz Verstand und Vernunft Anwalt und Richter zugleich in ihrer eigenen Sache zu sein scheinen, denn Verstand bleibt das einzige Appellationsgericht — und Rat zugleich, wo wir vom unvollkommen unterrichteten Verstande zum, besser unterrichteten appellieren, weil nur er den ganzen Verlauf in die prinzipiell endgültige Phase erheben kann, wo nämlich der *Sinn* des ganzen und damit die Struktur und das Zeitlos-Wesentliche seines Daseins erklärt werden kann. Religion, d. h., religiöser Glaube, kann blind sein, — wie häufig die traurigen Beispiele davon sind! — Dieser natürlichen Schwäche kann der Glaube nur loswerden, wenn der sinndeutende Verstand und die methodische Arbeit desselben, die Wissenschaft, seinen Sinn erhellt, und ihn damit zur natürlichen Erfüllung seiner unentbehrlichen Mitarbeit im Menschenleben hilft.

Nichts vermag den Glauben und die Religion tiefer und endgültiger zu beruhigen, als die tag-täglich erlebbare Tatsache, dasz gerade die Wissenschaft das Forum ist, wo die Unentbehrlichkeit des Glaubens kargestellt wird als derjenigen Grundfunktion der Seele, wodurch sie sich mit einem urschöpferischen Wurf in die unbedingte Macht einer weltüberlegenen Kraft verankert, — wie eng und schmal auch jene *Welt* vom Fall zu Fall eben sei, — und dadurch Zuversicht und Kraft und Friede und Erlösung und Heil gewinnt, allen voran, die

Möglichkeit eines Wagnisses dieses Erdenlebens. Und ebenso erklärt die Wissenschaft weiterhin die Lebenswirklichkeit u. den Wahrheitsgehalt des Glaubens und der Religion, — ebenso, wie diejenige der Kunst oder der Moral oder des Wissens selber, — warum sollte sich die Religion zögern die Vorteile eines Vorganges auszukosten, welche in der weisen Verrichtung der Natur fundiert sind, wonach wir zwar mit unserem ganzen Wesen die Wonne oder das Grauen unserer Erlebnisse *erleben*, jedoch erst mittels eines einzigen Organs derselben ganz und endgültig *habhaft werden* und das ist der Verstand, denn nur er erklärt den Sinngehalt aller jener Erlebnisse und ermöglicht alsz vollkommene Innerwerden derselben.

B. Tankó.

Közelebbről megjelentek:

- Marót Károly: »Kultische Motivverschiebung und »Praedeismus.« Bp. 1939.
- Zolnai Béla: Szavak sorsa. Magyar gondolatformák. Bp. 1939.
- Sulica Szilárd: A szegedi egyetemi könyvtár válságos helyzete. Szeged, 1939.
- Horváth Barna: A közvélemény ellenőrzése. (Acta Universitatis Szegediensis) Szeged, 1939.
- Tankó Béla: A világnézet kérdése és a református elvek. Debrecen, 1939.
- Vajthó László: Reviczky Gyula, Bp. 1939.
- Péter Zoltán: Világnézettani alapvetés. Debrecen, 1939.
- Horváth Barna: Az utópia értelme. Szeged, 1939.

SZELLEM ÉS ÉLET

GEIST UND LEBEN

ESPRIT ET VIE

MIND AND LIFE

REDIGÉE PAR GEORGE DE BARTÓK
professeur à l' Université de Szeged, Hongrie

PARAISSANT TOUS LES TROIS MOIS

INHALT. ~ SOMMAIRE.

- J. Visy: Das Humanum und das heutige Deutschland.
B. Tankó: Wissenschaft und Religion.
B. Tettamanti: Weltanschauung und Weltanschauungslehre.
G. von Bartók: Beiträge zur Geschichte der ungarischen Philosophie.

S'adresser pour la Rédaction;
Professeur de Bartók, Szeged, (Hongrie) Baross-utca 2. szám.